

ДОСВІД КРАЇН ЄС У ПОБУДОВІ ЕФЕКТИВНОГО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАПОЗИЧЕННЯ

Місцеве самоврядування є одним із ключових елементів демократичної держави та важливим показником розвитку громадянського суспільства. Ефективна система місцевої влади забезпечує зв'язок між державою та населенням, дозволяє оперативно реагувати на потреби громадян, вирішувати соціально-економічні проблеми регіонів і створювати умови для стабільного розвитку територій. У сучасних умовах його роль особливо зростає, адже від ефективності місцевого самоврядування залежить якість управління громадами та загальна стабільність держави.

Для України розвиток дієвого місцевого самоврядування став особливо актуальним після початку реформи децентралізації та в умовах євроінтеграційного курсу. Повномасштабна війна РФ проти України ще більше підкреслила важливість сильних територіальних громад, здатних самостійно забезпечувати базові потреби населення, підтримувати критичну інфраструктуру та організовувати гуманітарну допомогу навіть у кризових умовах.

У цьому контексті особливого значення набуває досвід країн Європейського Союзу, які сформували ефективні моделі місцевого самоврядування на основі принципів децентралізації, фінансової автономії громад, прозорості управління та участі населення у процесі прийняття рішень. Важливе значення у становленні європейської системи місцевого самоврядування має Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 року, яка закріпила стандарти автономності територіальних громад, фінансової самостійності місцевих органів влади та гарантії їх діяльності. Особливий інтерес для України становить досвід Польщі, Німеччини та

Франції, аналіз якого дозволяє визначити ефективні механізми місцевого управління та можливості їх адаптації до українських реалій.

Місцеве самоврядування в країнах Європейського Союзу є однією з фундаментальних основ демократичного устрою. Воно забезпечує право територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення, брати участь у формуванні місцевої політики та контролювати діяльність органів влади. У більшості країн ЄС місцеве самоврядування розглядається як самостійний інститут публічної влади з власними повноваженнями, бюджетом і системою відповідальності, що закріплюється на конституційному та законодавчому рівнях.

Основою його функціонування є принцип децентралізації, за яким значна частина повноважень передається від центральної влади місцевим громадам. Це забезпечує ефективніше управління територіями, оскільки місцева влада краще розуміє потреби населення і може швидше реагувати на проблеми. Водночас у більшості європейських держав законодавчо закріплюється принцип субсидіарності, відповідно до якого питання повинні вирішуватися на тому рівні влади, який є найбільш наближеним до населення.

Важливу роль у розвитку місцевого самоврядування відіграла Європейська хартія місцевого самоврядування, ратифікована більшістю країн Європи. Її положення визначають основні стандарти діяльності органів місцевої влади, зокрема гарантії фінансової незалежності громад, право органів місцевого самоврядування на власні ресурси та недопустимість надмірного втручання держави у їх діяльність.

Характерною рисою європейської моделі є фінансова незалежність громад: вони формують власні бюджети, отримують частину податкових надходжень і самостійно визначають напрями витрат. Це дозволяє реалізовувати інфраструктурні та соціальні проєкти без постійної залежності від центральної влади.

Також важливою є участь громадян у прийнятті рішень через громадські слухання, місцеві ініціативи та інші інструменти демократії, що підвищує

рівень довіри до влади, забезпечує прозорість управління та сприяє розвитку громадянського суспільства.

Досвід Польщі у реформуванні місцевого самоврядування є одним із найуспішніших прикладів децентралізації серед постсоціалістичних держав Європи. Його значення для України зумовлене спільними рисами історичного розвитку та необхідністю переходу від централізованої моделі управління до системи сильних і фінансово спроможних територіальних громад.

Реформа місцевого самоврядування в Польщі розпочалася наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років. Її правовою основою стали положення Конституції Республіки Польща 1997 року та спеціальні закони у сфері територіального устрою. У результаті реформ було запроваджено трирівневу систему адміністративно-територіального устрою: гміни, повіти та воєводства.

Основною ланкою місцевого самоврядування є гміни, які здійснюють управління у сфері освіти, житлово-комунального господарства, місцевої інфраструктури, транспорту та соціального забезпечення населення. Вони мають власні виборні органи влади та право самостійно ухвалювати рішення в межах визначених законом повноважень.

Одним із ключових елементів польської реформи стала фінансова децентралізація. Органи місцевого самоврядування отримали стабільні джерела доходів, включаючи частину податкових надходжень, що забезпечило можливість самостійного планування місцевого розвитку та реалізації довгострокових програм. Водночас важливу роль у розвитку громад відіграють кошти структурних фондів Європейського Союзу, які використовуються для фінансування інфраструктурних та соціальних проєктів.

Крім того, у Польщі активно функціонують механізми громадської участі, зокрема місцеві вибори, громадські консультації та обговорення місцевих бюджетів, що сприяє підвищенню прозорості діяльності органів влади та забезпеченню ефективного громадського контролю.

Німеччина є прикладом держави з високим рівнем децентралізації та розвиненою системою регіонального самоврядування. Її модель ґрунтується на принципах федералізму, закріплених Основним Законом Федеративної Республіки Німеччина. Значна частина владних повноважень належить федеральним землям та органам місцевого самоврядування, що забезпечує високий рівень автономії територіальних громад.

Особливістю німецької системи є високий рівень фінансового забезпечення громад. Органи місцевого самоврядування отримують частину загальнодержавних податків, мають право встановлювати місцеві збори та самостійно розпоряджатися бюджетними ресурсами. Це дозволяє ефективно реалізовувати програми розвитку територій, підтримувати належний рівень інфраструктури та забезпечувати якісне надання публічних послуг.

Важливою рисою німецької моделі є також чітке розмежування повноважень між різними рівнями влади. Центральні органи не втручаються у вирішення питань, які можуть бути ефективно реалізовані на місцевому рівні, що забезпечує самостійність громад та мінімізує надмірну бюрократизацію управлінських процесів.

Французька модель місцевого самоврядування історично формувалася в умовах централізованої держави, однак упродовж останніх десятиліть у Франції активно проводяться реформи децентралізації. Система місцевого управління включає комуни, департаменти та регіони, кожен із яких має власні органи влади та визначену сферу компетенції.

Особливістю французької системи є поєднання місцевого самоврядування з державним адміністративним контролем. Представники центральної влади здійснюють нагляд за законністю діяльності місцевих органів, однак не мають права безпосередньо втручатися у процес ухвалення рішень щодо питань місцевого значення. Це дозволяє забезпечити баланс між автономією громад та єдністю державної політики.

Франція також активно використовує механізми міжмуніципального співробітництва, які дозволяють територіальним громадам об'єднувати

ресурси для реалізації спільних інфраструктурних, економічних та соціальних проектів. Такий підхід є особливо ефективним для невеликих громад, які не мають достатніх фінансових або адміністративних можливостей для самостійного вирішення окремих питань місцевого значення.

Досвід країн Європейського Союзу у сфері розвитку місцевого самоврядування має важливе практичне значення для України в умовах продовження реформи децентралізації та реалізації євроінтеграційного курсу держави. Європейські моделі демонструють ефективність функціонування територіальних громад за умови фінансової самостійності, чіткого розмежування повноважень, прозорості діяльності органів влади та активної участі населення у процесах місцевого управління.

Одним із найважливіших напрямів запозичення європейського досвіду є посилення фінансової автономії територіальних громад. Незважаючи на проведення реформи децентралізації, значна кількість українських громад усе ще залишається залежною від державних субвенцій та централізованого фінансування, що обмежує їх можливості щодо реалізації довгострокових програм розвитку.

Не менш важливим є впровадження ефективних механізмів громадського контролю та прозорості діяльності органів місцевого самоврядування. У країнах ЄС населення активно бере участь у процесах прийняття рішень через громадські слухання, консультації та електронні інструменти демократії, що сприяє підвищенню довіри до органів влади та зменшенню корупційних ризиків.

Важливим напрямом реформування залишається також удосконалення системи розподілу повноважень між центральними органами влади та територіальними громадами. Європейський досвід свідчить про те, що надмірна централізація негативно впливає на ефективність управління та ускладнює оперативне вирішення місцевих проблем.

Таким чином, досвід Польщі, Німеччини та Франції свідчить про те, що ефективне місцеве самоврядування можливе лише за умови поєднання

фінансової самостійності громад, чіткого розмежування повноважень, належного нормативно-правового забезпечення та високого рівня відповідальності органів місцевої влади перед населенням. Для України використання європейського досвіду має важливе значення у процесі подальшого реформування системи публічного управління та зміцнення спроможності територіальних громад.

Список використаних джерел

1. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
2. Слобожан О. В. Особливості діяльності асоціацій органів місцевого самоврядування в країнах ЄС. Публічне урядування. 2024. № 4 (41). URL: https://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/view/4642?utm_source=chatgpt.com
3. Чудик Н.О. Історія статутів територіальних громад. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2013. Випуск 22, том 1. С. 122-124
4. Чудик Н.О., Мудрак Р.М. Імплементация принципів Європейської хартії місцевого самоврядування у вітчизняну систему місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2013. Випуск 23, том 1. С. 148-151
5. Balcerek-Kosiarz M. Nowy kierunek badań ewolucji modeli samorządu terytorialnego w Niemczech. *Polityka i Społeczeństwo*. 2020. Vol. 18 (2). P. 91–110. URL: <https://doi.org/10.15584/polispol.2020.2.7>
6. Kmieciak R. Self-government in the political system of Poland. *Przegląd Politologiczny*. 2020. № 2. P. 87–104. URL: <https://doi.org/10.14746/pp.2020.25.2.6>
7. Sprindis S. I. The organization of local self-government in the EU countries based on the experience of France and Poland. *Electronic Archive of the National Academy of Internal Affairs*. 2020. URL: <https://elar.navs.edu.ua/items/c71787c4-5e1b-489c-a217-73696b5f562c>